

MIRZO ULUG'BEK NOMIDAGI
O'ZBEKISTON MILLIY UNIVERSITETINING
JIZZAX FILIALI

**ZAMONAVIY INNOVATSION
TADQIQOTLARNING
DOLZARB MUAMMOLARI
VA RIVOJLANISH
TENDENSIYALARI:
YECHIMLAR VA ISTIQBOLLAR
RESPUBLIKA ILMIY-TEXNIK
ANJUMAN MATERIALLARI
TO'PLAMI**

**15-16-MAY
2026-YIL**

**Google
Scholar**

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA’LIM, FAN VA
INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI**

**MIRZO ULUG‘BEK NOMIDAGI O‘ZBEKISTON MILLIY
UNIVERSITETINING JIZZAX FILIALI**

**ZAMONAVIY INNOVATSION TADQIQOTLARNING DOLZARB
MUAMMOLARI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI: YECHIMLAR
VA ISTIQBOLLAR**

*mavzusidagi Respublika ilmiy-texnik anjuman materiallari to‘plami
(2026-yil 15-16-may)*

JIZZAX-2026

muvaffaqiyatiga befarqlik. Kattalarning munosabatlari qo'pol so'zlar, ko'p buyruq berish, arzimagan narsaga kamsitish, farzandini boshqa oila farzandi bilan taqqoslash. Agressiyadan qutulish uchun ishlash, bolada g'azablanishga nima sabab bo'lishini to'g'ri aniqlash muammo psixologik yoki jismoniy ekanligini aniqlash va tuzatishning samarali usullarini tanlash ma'lum bilim va tajribaga ega bo'lgan mutaxassisning vazifasidir. Agressiyani oldini olish sabablari stressni kamaytirish, ijobiy muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish, oilaviy qo'llab-quvvatlash, sport bilan shug'ullanish, san'at va badiiy ijod orqali o'zini ifoda etish, hamda psixologik yordam olish kabi omillarga bog'liq bo'lib, bu barcha jihatlar sog'lom shaxs rivojlanishiga yordam beradi. Agressiyani oldini olish uchun psixologik, ijtimoiy va ta'limiy yondashuvlar qo'llaniladi, jumladan: individual psixoterapiya (art-terapiya, ijodkorlik), stressni boshqarish, ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantirish, oilaviy muhitni yaxshilash, empatiya (hamdardlik)ni oshirish, zo'ravonlikni targ'ib qiluvchi manbalardan uzoq turish va sog'lom hayot tarzini targ'ib qilish, sababi bu muammo shaxsiy, oilaviy, ijtimoiy omillarga bog'liq bo'lib, uni oldini olishning sabablari esa xavfsizlikni ta'minlash, sog'lom jamiyat yaratish va inson munosabatlarini yaxshilashga qaratilgan. Stressni kamaytirish usullarini o'rganish (meditatsiya, yoga, sport).

Agressiv bola bu o'z his-tuyg'ularini boshqarishda qiyinchilikka duch keladigan, nizoli vaziyatlarda zo'ravon yoki tajovuzkor xatti-harakatlar orqali javob beradigan shaxsdir. Ilmiy tadqiqotlarga ko'ra, agressiv xatti-harakatlar o'z vaqtida aniqlanib, to'g'ri psixologik va pedagogik yondashuv qo'llanilmasa, ular barqaror xulq modeliga aylanishi mumkin. Shu sababli agressiv bolalar bilan ishlashda erta diagnostika, emotsional nazoratni rivojlantirish, ijobiy ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantirish va oila hamda ta'limmuassasasi o'rtasidagi hamkorlik muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Z.Nishonova, G.Alimova. Bolalar psixologiyasi va uni o'qitish metodikasi. O'quv qo'llanma. T: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.
2. Furmanov I.A Bolalarning tajovuzkorligi. Psixodiagnostika va tuzatish. Minsk, 1996 yil.
3. G'.B. Shoumarov. Oila psixologiyasi. — T.: Sharq, 2008.
4. E. G'oziev. Umumiy psixologiya. — T.: O'qituvchi, 2002.
5. D.B. Elkonin. Bolalar psixologiyasi taraqqiyoti. — Moskva, 1989.
6. L.S. Vigotskiy. Bolalik davrida psixik rivojlanish. — Moskva, 1991.
7. A.V. Petrovskiy. Yosh va pedagogik psixologiya. — Moskva, 1979.
8. R.S. Nemov. Psixologiya. 1-kitob. — Moskva: Владос, 2003.
9. Sh.A. Do'stmuhamedova. Maktabgacha yoshdagi bolalar psixologiyasi. — T.: Fan, 2019.
10. F.I. Haydarov, N.I. Xalilova. Umumiy psixologiya. — T.: Fan va texnologiya, 2009.

D. KAHNEMAN IKKI TIZIM NAZARIYASINING PSIXOLOGIK TAHLILI

Hatamov Sirojiddin Melixozi o'g'li

Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining

Jizzax filiali assistenti
hotamov9393@mail.ru

Uzoqboyeva Marjona Mahmud qizi

Mirzo Ulugʻbek nomidagi Oʻzbekiston Milliy universitetining
Jizzax filiali talabasi
Marjonauzoqboyeva0@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada Daniel Kahnemannning ikki tizim nazariyasi psixologik nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Tizim 1 (tez, intuitiv) va Tizim 2 (sekin, analitik) oʻrtasidagi farqlar, ularning oʻzaro taʼsiri, kognitiv buzilishlar va evristik hodisalarning kundalik hayot, taʼlim va qaror qabul qilish jarayonlariga taʼsiri koʻrib chiqiladi. Maqolada tasdiqlash tarafkashligi, lovbir taʼsiri, mavjudlik evristikasi kabi asosiy tushunchalar tahlil qilinib, ularning Oʻzbekiston taʼlim va ijtimoiy hayotidagi namoyon boʻlishi muhokama etiladi.

Kalit soʻzlar: Kahneman, ikki tizim nazariyasi, Tizim 1, Tizim 2, kognitiv buzilishlar, evristika, tasdiqlash tarafkashligi, lovbir taʼsiri, qaror qabul qilish.

Daniel Kahneman — Nobel mukofoti sovrindori (2002), uning "Tez va sekin oʻylash" (Thinking, Fast and Slow) asari zamonaviy kognitiv psixologiyaning tayanch manbasiga aylangan. Kahneman insonning fikrlash jarayonini ikkita asosiy tizim orqali tushuntiradi: birinchisi — tez, avtomatik va intuitiv Tizim 1; ikkinchisi — sekin, ongli va analitik Tizim 2. Ushbu ikki tizim nazariyasi nafaqat psixologiyada, balki iqtisodiyot, tibbiyot, taʼlim va boshqaruv sohalarida ham keng qoʻllanilmoqda [1].

Oʻzbekiston taʼlim tizimida kognitiv psixologiya yutuqlarini amaliyotga tatbiq etish zarurati tobora ortib bormoqda. Talabalar va oʻquvchilar kundalik oʻquv jarayonida turli xil kognitiv buzilishlarga duch kelishadi, bu esa ularning bilim oʻzlashtirishi va mustaqil fikrlash qobiliyatiga salbiy taʼsir koʻrsatadi. Shu sababli Kahneman nazariyasini mahalliy kontekstda oʻrganish ilmiy va amaliy ahamiyat kasb etadi. Kahneman nazariyasining asosiy xususiyatlariga koʻra, ikkiga ajratib oʻrganagn. Bular tizim 1 intuitiv, tezkor va tizim 2 analitik, sekin turga boʻlinadi.

Tizim 1 avtomatik ishlaydi: u tez, zoʻriqishsiz va koʻpincha ongsiz ravishda faoliyat koʻrsatadi. Masalan, $2+2=4$ savoliga javob berish, avtomobil haydash yoki tanish kishining yuzini tanish bularning barchasi Tizim 1 ishi. Bu tizim hayotda koʻp uchraydigan vaziyatlarda juda samarali ishlaydi, lekin murakkab tahliliy masalalarda xatolarga yoʻl qoʻyishi mumkin.

Tizim 2 esa ongli tafakkurni talab etadigan vaziyatlarda ishga tushadi: murakkab hisob-kitoblar, yangi maʼlumotni tahlil qilish, diqqatni jamlab qaror qabul qilish shular jumlasidandir. Tizim 2 ancha ishonchli natijalar beradi, ammo koʻproq kognitiv resurs va vaqt talab qiladi. Kundalik hayotda inson asosan Tizim 1 ga tayanadi, Tizim 2 ni esa zarur hollardagina ishga soladi. Bu esa kognitiv tejamkorlik tamoyilining namoyon boʻlishidir [2].

Ikki tizim oʻrtasidagi ziddiyat koʻpincha kognitiv buzilishlar — yaʼni tizimli fikrlash xatolarining manbaiga aylanadi. Tizim 1 ning tezkorligi va avtomatligi uni evristik (taxminiy) yechimlar ishlab chiqarishga undaydi. Bu taxminlar odatda toʻgʻri boʻlsa-da, maʼlum sharoitlarda jiddiy xatolarga olib kelishi mumkin. Kognitiv

buzilishlar va evristik hodisalar Amos Tversky va Daniel Kahneman 1974 yilda «Science» jurnalida nashr etilgan klassik maqolalarida «evristika va buzilishlar» (heuristics and biases) dasturini e'lon qildilar. Ushbu tadqiqot zamonaviy xulq-atvor iqtisodiyoti va qaror qabul qilish psixologiyasining poydevorini qo'ydi [3].

Tasdiqlash tarafkashligi (Confirmation Bias) — inson o'z mavjud e'tiqodlari, qarashlari va taxminlarini tasdiqlovchi ma'lumotlarni qidirish, ularga e'tibor berish va yaxshi eslab qolish tendentsiyasi. Ayni paytda e'tiqodga zid faktlar e'tiborsiz qoldiriladi, kamsitiladi yoki umuman rad etiladi. Raymond Nickerson tasdiqlash tarafkashligi bo'yicha 200 dan ortiq tadqiqotni umumlashtirib, bu hodisaning inson tafakkurida universal va o'ta barqaror xarakter kasb etishini ko'rsatdi. Tasdiqlash tarafkashligi siyosatda, iqtisodiyotda va shaxsiy munosabatlarda ham kuchli namoyon bo'ladi. [4]

Lovbir ta'siri (Anchoring Bias) — qaror qabul qilishda dastlab berilgan ma'lumot yoki raqamning keyingi mulohazalarga kuchli ta'sir ko'rsatish hodisasi. Tversky va Kahneman tajribasida sub'ektlarga oldindan tasodifiy raqam ko'rsatilib, keyin Afrika mamlakatlarining BMT a'zolik foizini taxmin qilishni so'rashdi. Dastlabki raqam taxminlarga kuchli ta'sir qildi, hatto sub'ektlar uning tasodifiy ekanini bilgan bo'lsa ham. Dan Ariely iste'molchi xulq-atvoridagi lovbir ta'sirini o'rganib, «dastlabki taklif» (anchor price) keyingi barcha muzokaralarga, hatto butunlay boshqa kontekstda ham ta'sir qilishini aniqladi [5].

Mavjudlik evristikasi (Availability Heuristic) — voqealarning ehtimolligini ularning xotiraga kelish qulayligi asosida baholash tendentsiyasi. Inson ongida oson paydo bo'ladigan hodisalar kamroq esda qoladiganlarga qaraganda ko'proq uchraydigan deb baholanadi. Bu esa ommaviy axborot vositalarining katta manipulyatsiya qurollaridan biriga aylanadi. Masalan, ko'pchilik odamlar uchun samolyot halokatida halok bo'lish ehtimoli yo'l-transport fojiasidan yuqoriroq tuyuladi, vaholanki statistika buning aksini ko'rsatadi.

Prospekt nazariyasi (Prospect Theory) — Kahneman va Tversky tomonidan ishlab chiqilgan bu nazariya insonlar yo'qotishni foyda olishdan kuchliroq his qilishini aniqladi. «Yo'qotishdan qochish» (loss aversion) tamoyiliga ko'ra, 100 dollar yo'qotishdan duyuladigan og'riq 100 dollar topishdan olinadigan quvonchdan ikki barobar kuchli. Bu tamoyil moliyaviy qarorlarda, marketing strategiyalarida va davlat siyosatida katta ahamiyatga ega.

Vakil evristikasi (Representativeness Heuristic) — hodisa yoki shaxsni u qaysi toifaga o'xshashligi asosida tasniflash tendentsiyasi. Inson statistik ehtimollikni e'tiborsiz qoldiradi va «tipik» ko'rinishga ko'ra xulosa chiqaradi. Kahneman va Tverskyning mashhur Linda muammosi bu evristikaning kuchli namunasi: ko'pchilik odamlar mantiqiy ehtimollik qoidalarini buzib, Linda kassir va feminist ekanini Linda faqat kassir ekaniga qaraganda ehtimolroq deb hisoblaydi, chunki (B) (A)ning kichik to'plami hisoblanadi.

Nazariyaning Amaliy Ahamiyati Gerd Gigerenzer evristikalar haqida muqobil nuqtai nazar taklif qiladi: uning «ekologik ratsionallik» kontseptsiyasiga ko'ra, evristikalar noto'g'ri emas, balki muayyan muhit sharoitida optimal yechimlar beradi. Oddiy evristikalar ko'pincha murakkab statistik modellardan qolishmaydigan yoki ulardan ustun natijalar beradi [6].

Richard Thaler va Cass Sunstein «nudge» nazariyasini ishlab chiqishda Kahneman va Tversky yutuqlaridan foydalandilar. Odamlar xulq-atvorini «turtki» (nudge) orqali — majburlash emas, balki tanlov arxitekturasini o'zgartirish orqali — yaxshiroq tomonga yo'naltirish mumkin. Ushbu yondashuv pensiya jamg'arish tizimlarida, sog'liqni saqlash siyosatida va energiya tejashda millionlab odamlarning xulq-atvorini ijobiy tomonga o'zgartira oldi [7].

Kognitiv buzilishlarning jamiyat miqyosidagi oqibatlarini jiddiy: tibbiyotda shifokorlarning diagnostik buzilishlari bemorlar hayotiga ta'sir qiladi, moliyada investorlarning yo'qotishdan qochish tendentsiyasi iqtisodiy samarasizlikka olib keladi, sud amaliyotida hakamlarning lovbir ta'siriga uchrashi adolatga putur etkazadi. Kognitiv buzilishlardan xabardor bo'lish ularning ta'sirini kamaytirishi mumkin, ammo to'liq bartaraf etmaydi. Biroq bilim va maxsus strategiyalar yordamida buzilishlar ta'sirini sezilarli kamaytirishga erishish mumkin.

G'ulomov S. va boshqlarning psixologiya darsligida kognitiv jarayonlar va ularning buzilishlari O'zbekiston ta'lim tizimi kontekstida tahlil qilingan. Milliy psixologiya fanini rivojlantirish va kognitiv psixologiya yutuqlarini mahalliy ta'lim amaliyotiga tatbiq etish bo'yicha aniq tavsiyalar berilgan [8].

Daniel Kahnemannning ikki tizim nazariyasi inson tafakkurining murakkab tabiatini tushunishda muhim nazariy asos beradi. Tizim 1 va Tizim 2 o'rtasidagi o'zaro munosabat, kognitiv buzilishlar va evristik hodisalar nafaqat fundamental psixologik bilim, balki kundalik hayot, ta'lim, tibbiyot va boshqaruv sohalarida amaliy qo'llanilishi mumkin bo'lgan tushunchalardir.

O'zbekiston ta'lim tizimida kognitiv psixologiya yutuqlarini kengroq joriy etish, talabalar va o'qituvchilarni kognitiv buzilishlar haqida xabardor qilish ta'lim sifatini oshirishga, tanqidiy va mustaqil fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Kelajakda muhim qarorlar oldidan «linda muammosi usulini» qo'llash — ya'ni intuitiv xulosa chiqarmasdan oldin asosiy statistik ma'lumotlarni ko'zdan kechirishni — odatga aylantirishimiz zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow. – New York: Farrar, Straus and Giroux, 2011. – 499 p.
2. Kahneman D., Tversky A. Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk // *Econometrica*. – 1979. – Vol. 47(2). – P. 263–291.
3. Tversky A., Kahneman D. Judgment under Uncertainty: Heuristics and Biases // *Science*. – 1974. – Vol. 185(4157). – P. 1124–1131.
4. Nickerson R.S. Confirmation bias: A ubiquitous phenomenon in many guises // *Review of General Psychology*. – 1998. – Vol. 2(2). – P. 175–220.
5. Ariely D. Predictably Irrational: The Hidden Forces That Shape Our Decisions. – New York: HarperCollins, 2008. – 304 p.
6. Gigerenzer G., Gaissmaier W. Heuristic decision making // *Annual Review of Psychology*. – 2011. – Vol. 62. – P. 451–482.
7. Thaler R.H., Sunstein C.R. Nudge: Improving Decisions about Health, Wealth, and Happiness. – New Haven: Yale University Press, 2008. – 293 p.
8. G'ulomov S. va boshq. Psixologiya. – Toshkent: O'zbekiston, 2020. – 432 b.